

İsrail'in Mavi Marmara gemisindeki sivillere yönelik kanlı eylemi Türkiye ile ilişkilerde benzeri görülmedik bir bunalıma neden oldu. (Fotoğrafta, ölen Türklerin gıyabında Gaze Limanı'nda yapılan cenaze töreni görülüyor.)

İnceleme

Prof. Dr. Gencer Özcan
İstanbul Bilgi Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi
gencer.ozcan@bilgi.edu.tr

AYNALAR GALERİSİ: TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNDE YANSIMALAR, YANILSAMALAR VE GERÇEKLER

The Hall of Mirrors: Reflections, Illusions and Realities in Turkish Israeli Relations

Abstract

Turkey's bilateral relations with Israel has been steadily deteriorating due to problems stemming from the naval blockade on Gaza Strip imposed by Israel and Egypt after HAMAS gained the full control of the strip in June 2007. Exacerbated by the Operation Cast Lead launched by the IDF in late December 2008 to take the HAMAS regime down in the Strip, the tension reached to its climax with the Operation Sky Winds 7, the raid executed in international waters to stop Mavi Marmara, which resulted in casualties among the Turkish volunteers aboard. Having frustrated Ankara's good offices to promote Israeli-Syrian peace track, both crises were regarded in Ankara as clear indicators that mainstream political parties in Israel was neither interested in peace with its neighbors nor in seeing Ankara assuming a pivotal role in the Middle Eastern politics. By the same token, both events highlighted the determination of the JDP governments for playing a leading role in the region.

*Makaleyi hazırlarken görüş ve önerilerini paylaşan Soli Özel'e teşekkür borçluyum.

İsrail ordusunun çoğunluğu Türkiye yurttaşı olan sivilleri ateşli silahlar kullanarak öldürmesi iki ülke ilişkilerinin geçmişi bir yana, Türkiye'nin tüm Cumhuriyet tarihi boyunca herhangi bir ülke ile ilişkilerde yaşanmamış bir sorunla karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir.

Gazze'ye karşı uygulanan ablukanın kaldırılması için düzenlenen "Gazze'ye Özgürlük" girişimine katılan Mavi Marmara gemisine İsrail Ordusu tarafından uluslararası sularda yapılan baskın Türkiye-İsrail ilişkilerinin geçmişinde benzeri görülmedik bir bunalıma neden oldu. Gök Rüzgârları 7 Operasyonu sırasında gerçekleştirilen baskın yüzünden Türkiye'nin İsrail ile Aralık 2008'den başlayarak gitgide bozulan ilişkileri, Ankara'da en yetkili ağızlarca olayın "unutulmayacağı" ya da ilişkilerin "hiçbir zaman eskisi gibi olmayacağı" türünden ifadelerle vurgulanan derin bir bunalıma sürükledi.¹ Baskınla İsrail "bölgedeki en yakın partneri ve normal ilişki kurmayı becerebildiği yegâne ülke" olan Türkiye'yi muhtemelen uzun yıllar sürecek bir dönem için kaybetti.² Türkiye uluslararası kamuoyunu İsrail'e karşı harekete geçirdi; BM Güvenlik Konseyi'ni, İslam Konferansı Örgütü Başkanlar Kurulu'nu ve NATO'yu olağanüstü toplantıya çağırarak bu örgütlerin İsrail'i kınayan bildirimler yayınlamasını sağladı; Tel Aviv'deki Büyükelçisi Oğuz Çelikkol'u istişarelerde bulunmak için Ankara'ya çağırdı. İsrail ile yapılması öngörülen askeri tatbikatlar iptal edildi. İsrail ise Heron insansız hava araçları konusunda eğitim vermek üzere Türkiye'de bulunan subaylarını ve görevli diplomatların ailelerini geri çağırdı.³ Türkiye, İsrail'den durumun normale dönmesi için isteklerini "Kamuoyu önünde özür dilemesi, gemilere saldırı konusunda bağımsız bir soruşturmayı kabul etmesi ve Gazze'ye yönelik ablukayı kaldırması" biçiminde sıraladı.⁴ Tüm dünyanın bakışları Gazze'de yaşanan insanlık dramına yöneldi. İsrail ABD'nin ve uluslararası kamuoyunun baskısına dayanamayıp, gözaltına aldığı Mavi Marmara yolcularını kısa bir süre içinde serbest bırakmak zorunda kaldı. Eylem İsrail kamuoyunda da ablukanın sorgulanmasına neden oldu.⁵ İsrail ablukasına kendi sınırlarını kapatarak katılan Mısır, Refah

sınır kapısını açarken İsrail ablukayı göstermelik olsa da bir ölçüde gevşetmek ihtiyacı hissetti.

Bunalım bir dizi nedenle ikili ilişkilerin tarihinde ilk kez karşılaşılan bir olay olarak hatırlanacak. Nedenlerden birincisi, bunalımın ilk kez İsrail'in doğrudan Türkiye yurttaşlarına yönelik bir girişimi yüzünden baş göstermesi olgusuyla ilgilidir. İsrail ordusunun çoğunluğu Türkiye yurttaşı olan sivilleri ateşli silahlar kullanarak öldürmesi iki ülke ilişkilerinin geçmişi bir yana, Türkiye'nin tüm Cumhuriyet tarihi boyunca herhangi bir ülke ile ilişkilerde yaşanmamış bir sorunla karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, İslam Konferansı Örgütü Yürütme Kurulu'ndaki konuşmasında saldırıyı "bizim 11 Eylülümüz olmuştur" ifadesiyle kınarken bu noktaya dikkat çekmiştir: "İsrail'in gemilere saldırısında Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşları tarihinde ilk kez başka bir ülkenin askerleri tarafından öldürüldü. İsrail'in eylemi eşkıyalık, korsanlık, taammüden cinayet ve adam kaçırma gibi suçların hepsini içermektedir. Bu devlet terördür. Bu tek olay bölgenin tarihinde bir dönüm noktasıdır. Bu bizim 11 Eylülümüz olmuştur ki bu bizim bölgesel ve küresel bakımımıza derin tesiri olacaktır ve hiçbir şey eskisi gibi olmayacak anlamına gelmektedir."⁶

Olayın Türkiye-İsrail ilişkilerinin geçmişi açısından bir ilk olarak değerlendirilmesini gerektiren bir başka neden ise bunalıma ikili ilişkilerin doksanlı yıllardaki gelişiminde kilit rol oynayan İsrail ordusunun yol açmış olmasıdır. Baskın emrinin Milli Savunma Bakanı Ehud Barak tarafından verilmesi bunalımın en dikkat çekici özelliklerinden birisidir. İsrail Ordusu'nun eylemlerinden doğacak siyasal sorumluluğu taşıyan kişi olan Barak gelişiminde önemli rol oynadığı ilişkilerin büyük bir bunalıma sürüklenmesine yol açan kararı veren yetkili de oldu. Oysa

Davos olayı İsrail-Türkiye ilişkilerindeki dönüm noktalarından biriydi.

Ehud Barak 17 Ağustos Depremi ve sonrasında Türkiye'nin yardımına en büyük katkısı sağlayan ülkelerden birisi konumundaki İsrail'in başbakanıydı.⁷ Barak, Başbakan David Ben-Gurion'un 1958'de gizlice yaptığı ziyaretten 41 yıl sonra ilk İsrail Başbakanı olarak Ekim 1999'da Türkiye'yi ziyaret etmiş, Başbakan Bülent Ecevit ile birlikte depremde sonra Adapazarı'nda kurulan İsrail-Türkiye Köyü'nü açmıştı.⁸ Başbakan Ecevit, Kasım 1999 AGİT zirvesi sırasında yeniden Türkiye'ye gelen Başbakan Barak'a "Olağanüstü bir insanlık dersi veriyorsunuz. Türk halkı bu yaptıklarınızı hiç bir zaman unutmayacak" sözleriyle teşekkür etmişti.⁹

Bunalımı tetikleyen girişimin arkasında küresel ağları kullanabilme becerisini geliştirmiş bir uluslararası sivil toplum örgütünün bulunması da Türkiye dış politikası tarihinde ilk kez gerçekleşen bir durumdur. Dış politika kararlarının oluşumu ve uygulanmaları sürecinde hükümet dış kuruluşların gitgide artan oranda etkili ol-

maya başlaması Soğuk Savaş sonrası döneme özgü bir gelişmedir. Türkiye'de dinsel ya da etnik kimlikler temelinde örgütlenen STK'ların desteklediği ve harekete geçirdiği çevreler tarafından gerçekleştirilen dayanışmacı eylemler dış politika gündemini etkileyerek uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Ocak 1996'da Avrasya Feribotu'nun kaçırılması olayı bu açıdan akla gelen ilk örnektir. Ancak Gazze'ye Özgürlük Hareketi amaçları, katılımcıları, hepsinden önemlisi gerçekleştirilme ve İsrail tarafından engellenme biçimi gibi özellikleriyle bir ilk olmak niteliği taşımaktadır. İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı'nın (İHH) başını çektiği eylem İsrail'i olduğu kadar Türkiye'yi, belki de daha önemlisi tüm uluslararası toplumu derinden etkilemiştir.¹⁰ Ulusaşırı bir örgütlenme modelinin yarattığı etki küresel ölçekte hissedilmiş, bundan böyle dış politika uygulama sürecinin kolaylıkla karmaşık küresel etkilere açık bir duruma düşebileceğini göstermiştir. Küresel iletişim ağlarını etkinlikle kullanabilen, farklı ülke-

Ortadoğu’da statükonun sağlanması/korunmasına giden yolun Arap-İsrail sorunlarına kalıcı çözümler bulmaktan geçtiğine inanan Türkiye, İsrail üzerindeki etkisini Ortadoğu barış sürecinin canlandırılması için kullanmak istemekte, buna karşılık çabalarının İsrail tarafından boşa çıkarılmasına sert tepkiler göstermektedir.

lerden farklı motivasyonlarla harekete geçen insanları devşirme yeteneğine sahip bir örgütlenme türünün ilk örneği olmamakla birlikte, İHH eyleminin yarattığı politik etki nedeniyle gelecekte bu alanda akla gelecek ilk örnek olacağı açıktır.¹¹ Eylemin yarattığı sonuçların yerel/ulusal merkezler yardımıyla okunamayacak ölçüde geniş kapsamlı oluşu, dış politika yapımından sorumlu kurumları olduğu kadar bu türden örgütlerin yöneticileri açısından da yakın gelecekte yepyeni sorunlar ve olanaklarla karşılaşılacağına haber vermektedir.¹² İkili ilişkilerde oluşan hasarın tamir edilmesi için yeniden toplumsal dinamiklerin hayata geçirilmesi gerekliliğine dikkat çeken deneyimli diplomatların Gazze’ye Özgürlük girişiminden yola çıkarak önerdiği “insanlık sorumluluğuna dayalı sınır tanımayan vicdanlar üzerine kurulan” bir yol haritası çizmek önerisi bu bakımdan ayrıca anlamlıdır.¹³

İkili İlişkilerde Doksanlı Yılların Mirası

Doksanlı yılların başında güvenlik kurumlarının işbirliği temelinde gelişen ikili ilişkiler onyılın sonlarına doğru çeşitlenen ekonomik ilişkilerle, kültürel ve bilimsel işbirliği alanlarına yayılmış, toplumsal boyutlarda gelişerek derinlik kazanmıştır. Türkiye’nin İsrail ile yakın ilişkilerini üçüncü ülkelere karşı kullanmayacağını vurgulayan yaklaşımları sayesinde ikili ilişkiler başta Arap ülkeleri olmak üzere tüm bölgede varlığını kimsenin yadırgamadığı bir Ortadoğu gerçeği olarak görülmeye başlamıştır. Doksanlı yıllar boyunca ikili ilişkiler bir dizi bölgesel gelişmenin yarattığı koşulların ürünü olarak hızlı bir gelişim çizgisi sergilemiştir. Özellikle Oslo Barış Süreci İsrail’in uluslararası prestijini onarmasına olanak tanırken, Türkiye’nin İsrail ile ilişkilerini rehin altında tutan Arap ipoteğinin de kalkmasına da neden olmuştur. Suriye ile su ve güvenlik alan-

larında yaşanan kronik gerilim, Kürt ayrılıkçılığı sorununun bölgesel ölçekte yaygınlık ve etkinlik kazanması, Türkiye’nin AB ile yaşadığı sorunlar, TSK’nın modernizasyon gereksinimi, silah, mühimmat ve platform tedariki konusunda karşılaştığı güçlükler Türkiye’nin İsrail ile ilişkilerinin ivme kazanmasına yol açmıştır. Gelişim aşamasında ikili ilişkiler gündelik politikadan gelen etkilere kapalı bir alan olan güvenlik alanında yoğunlaşmıştır. İki ülkenin güvenlik kurumları arasında geçmişi İsrail’in kuruluş yıllarına dayanan işbirliği, ikili ilişkilerin en önemli yapı taşı olmuştur. İki ülke arasındaki yakınlaşma bölgede yeni bir güvenlik mimarisi kurmaya çalışan ABD tarafından da kutsanmıştır. Nisan 1996’da kamuoyuna açıklandığında Arap ülkeleri tarafından güvültülü bir tepkiyle karşılanan askeri anlaşmalar, zamanla benimsenmiş; olağan karşılanır olmuştur. Türkiye’nin İsrail ile yakınlaşmasını Arap ülkelere karşı kullanmayacağı konusunda güven arttıkça, Arap ülkeleri Türkiye’yi İsrail ile ilişkilerinde kullanabilecekleri bir iletişim kanalı, kolaylaştırıcı ve arabulucu olarak algılamaya başlamıştır. Özellikle Filistinliler değişik bunalımlar sırasında Türkiye’yi İsrail üzerindeki etkisini kullanmaya çağırmışlardır. Türkiye’nin İsrail ile yaşadığı bunalımlar sırasında ise Ankara’yı İsrail’le diplomatik ilişkilerini sürdürmesi gerekliliğini hatırlatmışlardır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’nin İsrail ile kurduğu ilişkilerin Suriye ile yakınlaşmayı engellemediği görülmektedir. Örneğin, Ekim 1998’de Suriye’nin Türkiye’ye karşı izlediği hasmane tutuma son vermesinden sonra Ankara-Şam ilişkileri hızla gelişmiş, özellikle Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in Temmuz 2000’de beklenmedik bir biçimde Hafız Esad’ın cenaze törenine katılması ile iyileşme süreci ivme kazanmıştır. Kasım 2000’de Abdülhalim Haddam’ın Ankara’yı ziyareti ile yeni bir dönüm noktası daha geçilmiş, Haziran 2002’de

İnceleme

Son kanlı olayın ardından hem Türkiye’de hem İsrail’de vatandaşlar sokaklara döküldü. Aşkelon’da, “Türkiye İran’a Dönüyor” ve “Terör Konvoyu” gibi pankartlar taşındı.

ise iki ülke arasında askeri işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır.¹⁴

Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkiler Arap-İsrail Barış Sürecinin etkisini sürdürdüğü dönemlerde gelişme eğilimini sürdürmüştür. Özellikle İsrail’in Lübnan’da işgali sona erdirdiği ve Oslo Barış Sürecini desteklediği 2000 yılına kadar ikili ilişkilerin önemli bir sorunla karşılaşmaksızın geliştiği görülmüştür. Eylül 2000’de başlayan El Aksa İntifadası ve İsrail tarafından işgal altındaki topraklarda yürüttüğü Savunma Kalkanı Operasyonu ikili ilişkilerde sorunlu bir dönemin başlangıcı olmuştur. Ankara, işgal edilmiş topraklar ve Filistin kentlerinde İsrail Ordusu tarafından gerçekleştirilen operasyonlara karşı eleştirel bir tutum takınmış, öndegelen yetkililer İsrail’in tutumunu “ölçsüz” şiddet kullanımı “saldırganca tutum” vb. nitelermeler kullanarak kınayan açık-

lamalar yapmışlardır. BM ve İKÖ gibi uluslararası platformlarda Türkiye, Filistin yanlısı kararlara destek vermeyi sürdürmüştür. Türkiye, Ekim 2000’de BM Genel Kurulu’nda, çoğunluğu Müslüman ülkelerden oluşan bir grup tarafından hazırlanan ve “Filistinli sivillere karşı aşırı güç kullanan İsrail’i kınayarak, olayları soruşturmak için bir mekanizma oluşturulmasını destekleyen bir karar tasarısı” lehinde oy kullanmıştır.¹⁵ Bu dönemde Türkiye’nin özellikle Filistin sorunu bağlamında barış sürecini hayata döndürecek girişimler başlatmış, bu çerçevede Türkiye Ankara Yaklaşımı olarak adlandırılan bir eylem planı benimsemiştir.¹⁶ Ankara Yaklaşımı çerçevesinde başta İKÖ olmak üzere bölgesel ölçekte etkili güçleri ve örgütlerin devreye girmesini sağlayarak işgal altındaki topraklardaki savaşı durdurmaya yönelik uluslararası bir sinerji yaratmaya çalışılmıştır.¹⁷

İsrail'in işgal altındaki topraklarda egemenliğine kalıcılık kazandırmaya yönelik politikalarda ısrar etmesi, orantısız güç kullanımına başvurması, barış sürecinde açık bir isteksizlik sergilemesi gibi nedenler Türkiye-İsrail yakınlaşmasında aksamalara neden olmuştur.

İkibinli yılların başında ortaya konulan bu yönelim Kasım 2002'den başlayarak işbaşına geçen AK Parti Hükümetleri tarafından kararlı bir biçimde takip edilmiştir. Ortadoğu'yu Türkiye'nin "kaçınılmaz hinterlandı" olarak algılayan bu yönelim, Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ekonomik bütünleşmeye gitmesinin yanı sıra değişik bölge sorunlarına çözümler üretebilen "merkez ülke" konumuna yükselmesini amaçlamaktadır. Türkiye'nin bölgede diplomatik ilişkilerini çeşitlendirmiş olması Ankara için İsrail'in taraf olduğu sorunların çözülmesinde kolaylaştırıcı/arabulucu roller üstlenmesini kolaylaştırmış, tarafların masaya getirilmesi yolunda harcanan çabalar Ankara'nın bölgesel bir diplomasi merkezine dönüşmesine neden olmuştur.

İlk AK Parti Hükümetleri İsrail ile ilişkilerinde gerginlikten kaçınmış, İsrail'e karşı özenli bir söylem kullanmıştır. AK Partili liderler ABD'ye yaptıkları gezilerde Yahudi kuruluşlarını ziyaret etmişler, bu kuruluşlarda yaptıkları konuşmalarda İsrail ile ilişkileri geliştireceklerine ilişkin güvenceler vermişlerdir.¹⁸ AK Parti döneminde yalnız Ahmet Üzümcü, Feridun Sinirlioğlu, Namık Tan ve Oğuz Çelikkol gibi seçkin diplomatların İsrail'e büyükelçi olarak atanmaları ve bu diplomatların daha sonra Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlığı, Dışişleri Bakanlığı Sözcülüğü, Washington Büyükelçiliği gibi kilit önemde görevlere getirilmelerine bakarak Türkiye'nin bu dönemde de İsrail ile ilişkilerini ne kadar önemseydiğini ileri sürmek mümkündür. AK Parti Hükümetleri İsrail ile ilişkilerini Ortadoğu'da izlediği bölgeye açılım ve etkinlik kazanma politikaları için yararlı bir araç olarak görmüş ve kullanmaya çalışmıştır. Başbakan Erdoğan Mayıs 2005'de gerçekleştirdiği ilk İsrail ziyareti sırasında görüşmelerin "Ağırlıklı olarak, Ortadoğu barışına nasıl bir katkıda bulunulabilir, Türkiye olarak bu konuda üzerimize ne düşer?" gibi sorular etrafında sürdüğünü belirtmiş, bu konudaki istekliliğini

"Biz arabuluculuk için yaratılmışız" diyerek vurgulamıştır.¹⁹ AK Parti'nin Filistin konusundaki en önemli arabuluculuk girişimi HAMAS lideri Halid Meşal'in Türkiye'ye davet edilmesidir. Meşal Türkiye'ye davet edilirken İsrail bilgilendirilmiş,²⁰ kendisiyle yapılan görüşmelerin içeriği İsraili yetkililere aktarılmıştır.²¹ Bu dönemde Ankara'nın arabuluculuk girişimleri İsrail tarafından önce benimsenmemiş, ancak daha sonraları kabullenilmiştir. Şubat 2007'de Başbakan Ehud Olmert'in ziyareti sırasında İsrail, şiddete başvurmaması, İsrail'i tanınması ve daha önce imzalanan anlaşmaları kabul etmesi koşuluyla, Türkiye'nin evsahipliği yapacağı bir toplantıda HAMAS ile görüşeceğini açıklamıştır.²² Bu ziyaret sırasında Başbakan Erdoğan'ın İsrail ile Suriye arasında da barış görüşmelerinin başlatılması için yaptığı girişimlerin sonuç verdiği anlaşılmıştır.²³ Bu girişimler sonrasında Başbakan Olmert ile Beşer Esad arasında Başbakan Erdoğan aracılığıyla yürütülen bir mesaj trafiği başlamış,²⁴ Mayıs 2008'de ise "Suriye ve İsrail'in Türkiye'nin nezaretinde aracılı barış görüşmelerine başladığı" açıklanmıştır.²⁵

2008'in ikinci yarısında İsrail ile Suriye arasındaki sürdürülen aracılı görüşmeler yılın son günlerinde Gazze'de başlatılan Dökme Kurşun Operasyonu ile sona ermiştir. Başbakan Erdoğan operasyon hükümetinin uzun süredir yürüttüğü "barış teşebbüslerine indirilmiş bir darbe olarak" gördüğünü belirtmiştir: "Barış için bu kadar çaba sarf ettiğimiz dönemde, İsrail'in böyle bir yola tevessül etmesini, her şeyden önce barışa, barış teşebbüslerine indirilmiş bir darbe olarak görüyorum. ... Bugün İsrail-Suriye görüşmeleri ile alakalı olarak, İsrail Başbakanı Olmert'i aramayı düşünürken, bu arama işlemi iptal ettim ve aramıyorum. Çünkü bu bize karşı da yapılmış saygısızlıktır. Türkiye olarak, şu ana kadar olan tavrımız

İnceleme

neyse, bu yardımları devam ettirme kararlılığında'yız" demiştir.²⁶ Başbakan Erdoğan 29 Ocak 2009'da Davos'ta "one minute" olayı ile sonuçlanacak toplantıda yaptığı konuşmasında da Olmert'i kendisini aldatmak ve barış sürecini yüzüstü bırakmakla suçlamıştır. "27 Aralık'tan 4 gün önce Başbakan Olmert'le bir görüşme yaptım. Artık bunu açıklamak durumundayım. Olmert'e 'HAMAS'ın elinde esir bulunan askeri kurtarabiliriz. Ama sizden bir ricam var. Reform ve Değişim Partisi Filistin'de seçim kazandı. Bu seçimde kazananlardan meclis başkanı, milletvekilleri sizin elinizde esir. Bir esir değişimi yapın' dedim. Olmert bunu yaparsam 'Abbas kriz geçirir' O zaman esir kadınlar çocuklar var onları değiştirin dedim. 'size döneceğim' dedi. Sonra bombalar Gazze'ye indi."²⁷ İsrail'in Türkiye'nin arabuluculuk çabalarını sonuçsuz bırakması karşısında Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tepkisini "Emek verip inşa ettiğimiz bir barış çabası tek hamleyle berhava edildi" sözleriyle ifade etmiştir.²⁸ Türkiye'nin Ortadoğu barış sürecinin değişik ayaklarında arabuluculuk rolü oynayarak "bölgenin lider ülkesi" söyleminin altını doldurma çabasına İsrail tarafından indirilen bu darbe nedeniyle ikili ilişkiler, izleyen bir yıl boyunca normalleşme sürecine girememiştir.²⁹ Dökme Kurşun Türkiye'yi bölgede üstlenmek istediği diplomatik rolden yoksun bırakmakla kalmamış, bir bakıma Suriyeli ve Filistinli muhatapları katında ağırlığı olmayan bir ülke konumuna düşürmüştür. AK Parti'nin uluslararası alanda meşruiyet kazanmak isteğini de yansıtan bu arayışların İsrail'in tek yanlı girişimiyle sonuçsuz kalması partinin geleneksel seçmenlerine açıklamakta güçlük çektiği İsrail ile yakınlık politikasını da ters yüz etmesine neden olmuştur. Milli Savunma Bakanı Barak'ın ziyareti sırasında gösterdiği çabalara karşın düzelmeyen ilişkiler Koltuk Krizi, Dizi Krizi gibi gelişmeler yüzünden daha da bozulmuştur.

Ancak 2010'un ilk yarısında ilişkilerin normalleşmesi yolunda yeni girişimler yapılmış, Başbakan Erdoğan, İsrail-Suriye barış görüşmelerinde yeni turların başlayacağını açıklamıştır.³⁰ Bu çerçevede AK Parti Hükümeti İsrail ile ilişkile-

rin normalleşmesi doğrultusunda çok önemli bir adım atmış, Arap ülkelerini karşısına almak pahasına, 10 Mayıs 2010'da yapılan oylamada veto hakkını kullanmayarak İsrail'e Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne (OECD) üyelik yolunu açmıştır.³¹ 31 Mayıs 2010'da Mavi Marmara gemisinde can kayıplarıyla sonuçlanan Gök Rüzgârları Operasyonu Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun New York'da İsrail Başbakanı Netanyahu ile ilişkileri onarabilmek ve Suriye ile İsrail arasındaki dolaylı görüşmelerinin ayrıntılarını konuşmak üzere yapacağı görüşmenin arifesinde gerçekleşmiştir.³² Dolayısıyla Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun oyun kurucu ülke olmak çabası Aralık 2008'de olduğu gibi bir kez daha İsrail'in tek yanlı müdahalesiyle boşa çıkarılmıştır. Dışişleri Bakanı Davutoğlu bir mülakatta çarpıcı tesadüfü şöyle anlatmıştır: "Washington'da buluşmam öngörülüyordu. Hatta randevu bile kesinleştirilmişti. Suriye tarafından konfirmasyonu almıştık. Washington'a gidiyordum. Ancak Pazartesi bu sivil gemiye saldırdılar oldu ve fikrimi değiştirdim. Böylelikle bir müzakere şansını daha yok ettiler."³³ Bu açıdan bakıldığında Gök Rüzgârları da Dökme Kurşun'un yarattığına benzer bir etki yaratarak Türk-İsrail ilişkilerini Davos'ta oluşandan da derin bir bunalıma sürüklemiştir.

Sonuç Yerine

İkibinli yılların başından itibaren İsrail'in işgal altındaki topraklarda egemenliğine kalıcılık kazandırmaya yönelik politikalarda ısrar etmesi, misillemede bulunurken orantısız güç kullanımına başvurması, barış sürecine işlerlik kazandırmak konusunda açık bir isteksizlik sergilemesi gibi nedenler Türkiye-İsrail yakınlaşmasında aksamalara neden olmuş, ikili ilişkilere derinlik kazandıran toplumsal dinamiklerin de etkisini yitirmesine neden olmuştur. Kamuoyu katında İsrail'in Türkiye'nin düşmanı olduğuna ilişkin değer yargılarının yaygınlık kazanması, anti-semit eğilimlerin yeniden güçlenmeye başlaması ikili ilişkilerin toplumsal zeminini kırılanlaştırmıştır. Sonuç olarak, Türkiye ve İsrail halkı arasında gelişmeye başlayan bağlar tersine çalı-

İnceleme

şan toplumsal dinamiklerin etkisiyle zayıflamaya başlamıştır. Bunalımın Türkiye merkezli bir uluslararası sivil toplum kuruluşunun düzenlediği bir girişimin engellenmesi sırasında patlak vermesi ikili ilişkilere olumlu katkı sağlayacak toplumsal dinamiklerin bütünüyle etkisizleştiğini ortaya koymaktadır. Aynı nedenle olsa gerek, bir sivil toplum kuruluşunun başlattığı girişim resmi kurumlar tarafından doğru bir biçimde yönetilememiş, insan kayıplarıyla sonuçlanan bir trajedinin yaşanması engellenememiştir.

Son 18 ay boyunca ikili ilişkilerde yaşanan bunalımların ortak noktası Türkiye tarafından başlatılan arabuluculuk girişimlerinin İsrail'in tek yanlı eylemleri ile sonuçsuz kalmasıdır. Ortadoğu'da statükonun sağlanması/korunmasına giden yolun Arap-İsrail sorunlarına kalıcı çözümler bulmaktan geçtiğine inanan Türkiye, İsrail üzerindeki etkisini Ortadoğu barış sürecinin canlandırılması için kullanmak istemekte, buna karşılık çabalarının İsrail tarafından boşa çıkarılmasına sert tepkiler göstermektedir. Anılan döneme bir bütün olarak bakıldığında, Türkiye'nin çeşitli Ortadoğu sorunlarının çözümüne yönelik girişimlerinde başarıya ulaşarak bölgede ağırlığı artan ülke konumu edindiği görülmektedir. Özellikle BM Güvenlik Konseyi'nde geçici üye seçilmesinden başlayarak, Türkiye etkili bir diplomatik profil sergileyebilmiştir. Sözkonusu profilin özellikle de Mayıs 2009'da işbaşına gelen Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun "kaçılmaz hinterland" olarak tanımladığı Ortadoğu'da sergilenebilmesi, burada açıklanmasına gerek olmayan nedenlerden dolayı, AK Parti dış politikası için yaşamsal önemde olmuştur. AK Parti'nin iktidara geldiği Kasım 2003'ten itibaren bu profilin ancak İsrail'in işbirliği ve desteği ile etkili olabileceği gerçeğini kabullenmiş olduğu görülmüştür. Bu nedenle olsa gerek Dökme Kurşun sonrasında başlayan ve Davos ile tepe noktasına ulaşan gerilim, gerekse Mavi Marmara Baskını ile yaşanan bunalımlar sırasında AK Parti yetkililerinin altını çizdikleri nokta İsrail'in "oyun bozanlığı" olmuştur.

Baskının yol açtığı bunalımın kısa ve uzun erimli

etkiler yaratacağı açıktır. AK Parti Hükümetlerinin Ortadoğu'da merkez ülke rolü oynamak konusundaki kararlılıkları göz önüne alındığında, İsrail ile kopma noktasına gelen ilişkilerin Ankara'yı barış sürecinin taraflarından birisini etkilemek olanağını kaybetmek tehlikesi ile karşı karşıya bıraktığı görülür. Bu olanağın gerek Türkiye'nin dış politika amaçları, gerekse Ortadoğu barışının kurulmasına yapabileceği katkı açısından korunması önemlidir. Bu olanağın korunabilmesi baskın sonrasında imkânsız bir görev gibi gözükebilir. Bu görevin kotarılması için yapılması gerekenlerin başında İsrail'e yönelik eleştirilerin dikkatli bir biçimde tasarlanması ve dillendirilmesidir. İsrail halkını bir bütün olarak suçlayacak hırçın ve hoyrat ifadelerden kaçınılması, daha ağırbaşlı bir yaklaşım sergilenmesi bu konuda alınabilecek ilk önlemdir. Tıpkı Koltuk Krizinde olduğu gibi eleştirilerin yanlışı yapana odaklanması, tüm halka yönelik bir biçimde dillendirilmemesi gerekmektedir.

Eleştirel söylemin dinsel göndermelerle kurgulanması da yukarıda işaret edilen sakıncaları yaratmaktadır. Kutsal kitaba göndermeler içeren eleştiriler bir yanda sözkonusu kitaba inananların tümü açısından haklı görülebilecek alınganlıklara, öte yandan bu kitaba inanmayanlar katında yeni önyargıların oluşmasına yol açabilir. Eleştirilerin tarihsel göndermelerle desteklenmesi ya da Filistin sorunu konusundaki duyarlılık göstermenin tarihsel bir misyon gereği olduğunu ileri sürmek ise uzun erimde ters yönde etkiler yaratabilir.

Soruna ilişkin söylemin kurgulanmasında kaçınılması gereken bir başka ifade biçimi ise "zalim-mazlum" ayrımına dayanan ifadelerdir. Oysa sorun bu kadar basit bir ayrımla ifade edilemeyecek kadar karmaşıktır. Gazze'de ablukaya destek verenlerin, Başbakan Erdoğan'ın ifadesiyle "sessiz kalarak zulme ortak" olanların arasında Mısır ve Filistin Yönetimi de bulunmakta, ancak zalimler arasında Hüsnü Mübarek ve Mahmud Abbas'ın esamisi okunmamaktadır. Burada da genel geçer suçlamalarla bütün İsrail yurttaşlarının zalim olarak algılanmasına yol açabilecek

İnceleme

ifadelerden kaçınılması, bunun yerine suçun kişiselliği ilkesi uyarınca sorumluların cezalandırılması için yapılacak girişimlerin öne çıkartılması daha akılcıdır.

Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin 60 yılı aşkın geçmişinde görülmedik bir derinlikte bir bu-

nalımla karşılaşılmış olmasına karşılık, iki ülke arasındaki resmi ilişkilerin hala büyükelçilik düzeyinde kalabilmiş olması yukarıda değinilen olanağın yitirilmemesi bakımından önemlidir. Üst düzey diplomatik kanalların varlığı ilişkilerin zedelenen dokusunu onarmak için kullanılacak en etkili yoldur. ■

- 1 Abdullah Gül, "İsrail en büyük hatalarından birini yaptı", *Radikal*, 4 Haziran 2010.
- 2 Soli Özel, "Devletler İntihar Etmez", *Habertürk*, 2 Haziran 2010.
- 3 "İsrail 'Heron Teknisyenlerini' Geri Çekti", *Milliyet*, 12 Haziran 2010; Barak Ravid, "Israel Orders Return of Diplomats' Families from Turkey", *Haaretz* 2 Haziran 2010.
- 4 "Türkiye İsrail'den 3 Şey İstiyor!" <http://www.ntvmsnbc.com/id/25103364/>, 5 Haziran. 2010, [9 Haziran 2010].
- 5 "Turkey to Israel: Lift Blockade of Gaza", *Haaretz*, 25 Mayıs 2010, Gideon Levy, "Gaza Flotilla Drives Israel into a Sea of stupidity", *Haaretz*, 3 Haziran 2010; Yehezkel Dror, "Our Primitive Policy-making", *Haaretz*, 3 Haziran 2010.
- 6 "Dışişleri Bakanı Davutoğlu: İsrail'in Saldırısı Bizim 11 Eylülümüz", *Milliyet*, 7 Haziran 2010.
- 7 "En Büyük Yardım İsrail'den Geldi," *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1999. Deprem sonrasında itibar sağlayan kurumlar AKUT, Sivil Toplum, TSK, Kandilli Rasathanesi, İsrail ve Yunanistan, Medya biçiminde sıralanmıştı. "Deprem'in İtibar Skalası", *Hürriyet* 17 Ağustos 2000.
- 8 "Barak İsrail Köyünü Açtı," *Cumhuriyet*, 26 Ekim 1999.
- 9 "Uzayda 'Türkiye İsrail' İşbirliği," *Hürriyet*, 18 Kasım 1999.
- 10 İHH vakfı 1994 yılında kuruldu. İHH muhafazakâr kesimin yakından tanıdığı kurum ilk yardım çalışmalarını Yugoslavya'daki iç savaş sırasında gerçekleştirmiş, ardından Kosova ve Çeçenistan'a yardım götürmeye başlamıştır. İHH izleyen yıllarda daha da büyüyerek 110 ülkede faaliyet yürüten bir kuruma dönüşmüştür. İrfan Bozan, "İHH Hakkında Bilmediğiniz Her şey", <http://www.ntvmsnbc.com/id/25104559/>, 9 Haziran 2010, [9 Haziran 2010].
- 11 Amos Harel, "Straight into the Trap", *Haaretz*, 3 Haziran 2010.
- 12 Mahmut Mutman, "21. Yüzyıla Hoş geldiniz", *Radikal İki*, 6 Haziran 2010.
- 13 Özdem Sanberk, "Çözüm Sınır Aşan Vicdanların Harekete Geçirilmesinde", *Radikal*, 12 Haziran 2010.
- 14 "Suriye ile Yeni Dönem," *Cumhuriyet*, 20 Haziran 2002.
- 15 "BM Nihayet Sesini Çıkardı," *Radikal*, 22 Ekim 2000.
- 16 Sami Kohen, "Türkiye Ne Yapabilir," *Milliyet*, 9 Nisan 2002.
- 17 "Cem'in Telefon Diplomasisi," *Cumhuriyet*, 8 Nisan 2002 ve Uğur Ergan, "Barışa Mekan Çırağan," *Hürriyet*, 4 Nisan 2002; Fikret Bila, "Ankara Yaklaşımı," *Milliyet*, 9 Nisan 2002.
- 18 "Turkish Leader Stresses Strong Ties With Israel In Meeting with U.S. Jews: Erdogan Pledged to Fight Anti-Semitism in the Arab World," JTA, 10 Aralık 2002, *The Turkish Times*, 1-4 Ocak 2003; Nuray Mert, "Büyük ABD Gezisi," *Radikal*, 3 Şubat 2004.
- 19 "İsrail'le Yeni Sayfa", *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 2005; Utku Çakırözer, "Şahin'i İnkna Edemedi", *Milliyet*, 3 Mayıs 2005;
- "İsrail Arabuluculuğa Karşı", *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 2005.
- 20 Nur Batur, "HAMAS'la Açıkça Görüşelim Kararı," *Hürriyet*, 19 Şubat 2006; Fatma Aksu ve Sefa Özkaya, "Külahıma Anlatın Dışişleri Biliyordu", *Hürriyet*, 27 Şubat 2006.
- 21 Uğur Ergan, "HAMAS'tan Sonra İsrail ile İlk Temas", *Hürriyet*, 1 Şubat 2006.
- 22 Utku Çakırözer, "3 Koşulu Kabul Ettir, Hamas'la Buluşayım", *Milliyet*, 17 Şubat 2007.
- 23 "Kudüs'e Türk Heyeti Gidecek", *Radikal*, 16 Şubat 2007.
- 24 "Erdoğan, İsrail-Suriye Barışı için Aracı Olmuş", *Milliyet*, 31 Mart 2008.
- 25 "İsrail-Suriye Barış Görüşmesi Türkiye'de", *Milliyet*, 22 Mayıs 2008.
- 26 "Bize Karşı Saygısızlık," *Hürriyet*, 28 Aralık 2008.
- 27 "Davos'ta Gerilim", *Hürriyet*, 30 Ocak 2009. Başbakan Erdoğan, Mavi Marmara Baskınından sonra aynı konuya yeniden değinecektir. "Filistin'de barışın tesisi için Türkiye'nin olması lazım. Bunu Filistin halkı istiyor zaten. Ama istemeyenler var mı, var. Daha önce İsrail, Suriye ile arabuluculuğumuz istedi ve bu konuda çalıştık. Tam çözüme noktasına gelmiştik ki, artık bazı kelimeleri konuşuyorduk. Pazartesi bunları konuştuk İsrail'in Başbakanı'yla, cumartesi günü Gazze bombalanmaya başlandı. Orada iş bitti, irtibat koptu. İş çözüyorduk." diye konuştu. "Bize Değil Monşerlere Sus Deyin", *Habertürk*, 13 Haziran 2010.
- 28 "İsrail'le İlişkilerde Kırmızı Çizgi Gazze", *Radikal*, 17 Ekim 2009.
- 29 Erdal Güven, "Erdoğan'ın Öfkesi", *Radikal*, 21 Ekim 2010.
- 30 "Erdoğan İsrail'e Aynı Kurşunları Attı", *Radikal*, 10 Mart 2010.
- 31 "İsrail OECD'de", *Hürriyet*, 12 Mayıs 2010.
- 32 Aslı Aydıntaşbaş, "Nefes Kesen Diplomasi", *Milliyet*, 5 Haziran 2010.
- 33 "Dışişleri Bakanı Davutoğlu: İsrail'in Saldırısı Bizim 11 Eylülümüz", *Milliyet*, 7 Haziran 2010.

DİPNOTLAR